

Pannprick skapar vänskapsband mellan hinduer och buddhister

Alexandra Tilstam & Henette Wester, studenter vid CTR

Foto: Henette Wester

76

PANNPRICK SKAPAR VÄNSKAPSBAND MELLAN HINDUER OCH BUDDHISTER

Under våren 2011 vistades islamologi- och religionshistoriestudenterna Alexandra Tilstam och Henette Wester flera månader i norra Indien för att bedriva fältarbete. De deltog i Religionsvetenskaplig fältkurs som anordnades av Centrum för teologi och religionsvetenskap, och förlade en del av sin vistelse i Darjeeling i nordöstra Indien, med syftet att granska de interreligiösa relationer som formas av den religiösa och sociala aktivitet som pågår i anslutning till Mahakaaltemplet på Observatory Hill. För att belysa detta lyfts tikkan, pannpricken, fram. Studien utgörs av fjorton kortare intervjuer med besökare (sju hinduer, sex buddhister och en kristen) mellan åldrarna sexton och sextiotre samt två längre med en hinduisk respektive en buddhistisk religiös och administrativ representant från tempelområdet. På Himalayas svalkande bergssluttningar ville artikelförfattarna undersöka vilken betydelse pilgrimsresandet har för hinduer och buddhister, då de upptäckte att de två religiösa grupperna delade både pilgrimsort, tempel och ritualer

Observatory Hill är ett mindre berg centralt beläget intill torget Chowrasta i Darjeeling, Västbengalen. En slingrande stig leder till tempelområdet, som omringas av barrträd och en utsikt över dalar av teplantager och Kanchenjunga, Himalayas tredje högsta topp. Mellan träden har linor med tibetanska buddhistiska böneflaggor hängts upp – tillsammans skapar flaggorna ett färggrant, böljande tak. Tempelområdets huvudattraktion är *Mahakaaltemplet*, situerat på bergets topp. Templet är utsmyckat med buddhistiska

ikoner och statyer såväl som hinduiska statyer och gudsikoner, så kallade *murtis*.

Vid altarets vänstra del i tempelrummet sitter en hinduisk präst, och till höger en buddhistisk lama. Dessa läser mantran ur respektive tradition, tar emot offergåvor och välsignar besökare. Utanför templet brinner offerljus som en ung munk ser till, och i en lerugn intill brinner en eld där offergåvor och rökelse samsas. Framför templet finns en staty av den tjur som Shiva i den hinduiska mytologin brukar synas med. Skulpturen är prydd med blommor och frukt, och bredvid den ger ytterligare en hinduisk präst sin välsignelse åt passerande.

Vidare utgörs tempelområdet av helgedomar och småtempel tillägnade hinduiska gudomligheter såsom Ganesha, Durga, Hanuman, Kali, Saraswati och Shiva. Där finns även ett mindre tempel där en buddhistisk lama läser mantran för besökare, samt en *gompa* – ett tibetansk-buddhistiskt tempelrum – där ännu en lama reciterar ur buddhistiska

skrifter. En anslutande grotta har sagts leda till tre heliga grottor i Sikkim – den angränsande regionen i norr – samt till den tibetanska residensstaden Lhasa. De hinduiska dekorationerna och ikonerna tyder emellertid på att den främst besöks av hinduer. Observatory Hill med sitt tempelområde utgör följaktligen en plats som buddhister såväl som hinduer besöker.

PRICKEN I PANNAN

Första gången vi står barfota på stenplattorna på Observatory Hill är luften kylig och klar. Solen och den blåa himmeln tillsammans med böneflaggorna skapar en explosion av färger. Det är söndag och på tempelområdet råder stor aktivitet; stämningen är rofylld och munter på samma gång. Rökelsedoften når våra näsor och lockar oss mot huvudtemplet. Några minuter senare är vi båda dekorerade med en geggig sörja i pannan, strax ovanför mitten av ögonbrynen. Vi har introducerats för *tikkan*.

En tikka är en färgprick – ofta röd och ibland blandad med ris – som en, traditionellt hinduisk, präst fäster i pannan på tempelbesökaren som en välsignelse. Ofta sker riten i samband med att offergåvor såsom blommor, rökelse och en mindre donation överlämnas åt prästen eller på altaret. Vad som gör Observatory Hill intressant är att det tycks falla sig naturligt för flertalet hinduer *och* buddhister att ta emot en tikka i samband med besöket på tempelområdet – något som fick oss att undra vad färgpricken egentligen kommunicerar.

Några minuter senare är vi båda dekorerade med en geggig sörja i pannan, strax ovanför mitten av ögonbrynen. Vi har introducerats för tickan.

”Jag tycker mötesplatsen är ett gott exempel på hur religioner kan mötas och hur alla religioner delar samma essens. Målet är detsamma, bara vägarna dit kan variera”, säger en femtiofårig buddhistisk kvinna. Av de fjorton tillfrågade besökarna bär samtliga utom två en tikka i pannan. Utöver en spirituellt och religiös innebörd finns en social dimension uttalad av flera informanter. Även en sextonårig buddhistisk man är positiv till att religionerna möts sida vid sida på Observatory Hill: ”Jag kan lära mig av hinduerna. Alla är Guds vareler”, säger han. En tjuogoettårig hinduisk kvinna menar att det på tempelområdet skapas en förståelse människor emellan, och för flera religioner än den egna. Hon säger att ”det såklart finns skillnader, men till och med en del gudar är lika på flera sätt.”

Utöver att knyta band över religionsgränserna nämns även sammanhållningen inom den hinduiska gemenskapen som en viktig aspekt av tempelområdet och av bruket av tickan. En trettioettårig hinduisk man säger att ”tickan är en välsignelse och den ger mig en känsla av trygghet och av att vara i Guds gemenskap”. Kopplingen görs vid ett flertal tillfällen till den hinduiska religionen och tempelkulturen och till att tickan är en symbol för allt vad detta innebär: gemenskap – både med det gudomliga och med den hinduiska församlingen.

DEN TALANDE PRICKEN – OM RITEN SOM VERKTYG FÖR FÖRHANDLING

Den hinduiska tikkan som traditionellt kopplats till hinduiskt ritualbruk kan här även delas ut till buddhistiska besökare såväl som av buddhistiska munkar. Den rituella eklekticism som kan bevitnas på Observatory Hill har en social karaktär: riten blir en symbolisk handling och en bärare av budskap. Enligt ritforskaren Ronald Grimes pågår det alltid en avvägning och en värdering av de riter som människan deltar i. Grimes använder sig av begreppet ”ritual criticism” för att lyfta fram att riter är strategiskt skapade och utförda av människor för att ge ett visst resultat. Om hans metod appliceras på den religiösa och sociala verksamhet som pågår på Observatory Hill får vi anledning att fråga oss huruvida den buddhistiska besökaren, genom att ta emot en hinduisk tikka, medvetet eller omedvetet vill kommunicera eller kommunicerar en samexistens och god relation till hinduiska besökare. Vi får också anledning att fråga oss huruvida den hinduiska besökaren sänder ut samma budskap genom att delta i riter vid sidan av buddhister – i ett ursprungligen buddhistiskt tempel. Vidare kan samma fråga ställas gällande de hinduiska prästernas samt de buddhistiska munkarnas religiösa utövning.

Det faktum att fem av de sex tillfrågade buddhisterna bär den hinduiska symbolen i pannan kan ses som att även där finns ett reflekterat val i bakgrunden. Informanternas svar bekräftar till stor del antagandet: tre personer uttalar sig om ämnen såsom tikkans koppling till en förbättrad relation mellan hinduer och buddhister, tikkan som symbol för en respekt inför människor i omgivningen, samt tikkan som signalement för likheter mellan de hinduiska och de buddhistiska gudomarna. Även om samtliga informanter uttalar sig positivt om Observatory Hill som en mötesplats för hinduer och buddhister, föredrar alla utom två av de som bär tikka att ta emot symbolen av en representant för sin respektive religionstillhörighet. I ett av de två fall där informanterna deltar i riter utförda av både hinduiska och buddhistiska ordinerade finns en medvetenhet om de individuella orsakerna till detta: I detta fall är informanten en hinduisk kvinna med en buddhistisk make. Här poängteras den sociala aspekten och

... det pågår en korsbefruktning av hinduiska och buddhistiska ritualer – med tikkan i blickfånget

tikkan blir en symbol för respekten inför makens tro. ”Tikkan är en symbol som visar att de buddhister som bär den har nära relationer med hinduer”, säger laman och vittnar om tikkans

betydelsefulla vänskapssymbolik. Den hinduiska prästen menar att ”tikkan används för att visa respekt inför makens eller makans religionstillhörighet”. Båda berättar att de själva delar ut tikkan till den som vill ta emot välsignelsen.

Tikkan är en traditionellt sett hinduisk symbol som delvis anammats av områdets buddhister. Även om antalet buddhistiska exiltibetaner är högre än på många andra håll i landet utgör de en minoritet. Att det skulle ligga i minoritetsgruppens intresse att integreras i den hinduiska majoritetsgruppen verkar rimligt. Hur den hinduiska representationen skulle ha agerat inför en motsvarande buddhistisk rit går endast att spekulera i. Sannolikt handlar emellertid de tibetanska buddhisterna utifrån sin situation som religiös och etnisk minoritet i Darjeelingområdet.

Leachs teori om den kommunicerande riten tycks vara applicerbar på studien av Observatory Hill då vi kunnat observera att det pågår en korsbefruktning av hinduiska och buddhistiska ritualer – med tikkan i blickfånget – parallellt med att våra informanter uttalat sig om de sociala aspekterna av mötesplatsen kring tempelområdet. Samtliga tillfrågade besökare har delat en positiv syn på både platsen och samexistensen mellan hinduer och buddhister. Vår studie indikerar att tikkan av de tillfrågade ses som ett sätt att uttrycka sin vänliga inställning till den multireligiösa omgivningen i Darjeelingområdet.

DEN BROBYGGANDE PRICKEN – OM SOCIALT KAPITAL OCH 'BONDING' VERSUS 'BRIDGING'

Om relationerna mellan hinduer och buddhister är så goda som samtliga informanter vill ge sken av är omöjligt att avgöra. Hur mäts vad som är en god relation? De tillfrågade besökarna på Observatory Hill verkar emellertid överens om att de upplever tempelplatsen som ett positivt exempel på hur religioner möts och samexisterar, och ger mer eller mindre individuellt utrymme för integration i form av riter som delas av människor från båda religionstillhörigheterna. Den rådande uppfattningen om relationen mellan buddhister och hinduer i Darjeelingområdet är att den är god och fri från konflikter.

Tikka-ritualen tycks inte bara utgöra en symbolisk handling som kommunicerar vänskap över religionsgränserna. Det tycks oss även att det finns ytterligare en aspekt att uppmärksamma, likt den Stepick med flera har kallat civilt socialkapital. Med begreppet vill de belysa att det kan skapas sociala band mellan en religiös församlings medlemmar och komuniteten utanför som inte direkt är avhängiga ekonomiska faktorer utan istället medverkar till att stärka individens deltagande i det civila samhället. Stepick med flera gör uppdelningen mellan 'social bonding' och 'social bridging', där en så kallad bonding görs inom nätverk av individer med homogena kulturella och religiösa identiteter. Konceptet bridging kännetecknar de sociala band som knyts mellan människor med skilda sociala identiteter. Band knutna

genom social bridging ses generellt som svagare än de knutna med social bonding, men anses samtidigt kunna erbjuda mer kreativa resurser. I Stepicks studie frågar man sig hur församlingar gör eller inte gör för att främja social bonding med komuniteter utanför kyrkoförsamlingens medlemmar. I vår studie kan de hinduiska representanterna stå för en hinduisk "församling" och de buddhistiska för en buddhistisk motsvarighet. På så vis kan tendenser av en viss social bridging på ett civilt plan anas. Men då vår strävan är att inte bunta ihop våra informanter utan i första hand vill se dessa som individer – utan att tillskriva dem någon annans agens än sin egen – väljer vi att se denna så kallade bonding främst från individ till individ, men även mellan individ och den andra församlingen än den egna. Det sistnämnda perspektivet öppnar upp för en analytisk tolkning som sammanfaller med den ovan givna definitionen av social bridging. Med detta i åtanke kan även kopplingar göras till Grimes ritualteorier om den kommunikativa riten, vilket gör den applicerbar på vår studie av Observatory Hill. Några av de buddhistiska kvinnorna angav sitt äktenskap med en hinduisk man som bidragande eller huvudsakligt skäl till att de valt att ta emot tikkan, vilket blir ett exempel på hur social bridging uttrycks på tempelområdet. För dessa kvinnor är mottagandet av tikkan medvetet och har som funktion att demonstrera hennes respekt för makens religion såväl som deras samhörighet.

Vad vi vill antyda är att Observatory Hill är en mötesplats för hinduer och buddhister där religionerna delvis samexisterar sida vid sida, men även integreras i varandra, både av lekmän och av ordinarie munkar och präster. Tempelplatsen är organiserad så att integrationen av religionerna är en del i administrationen och den vardagliga religiösa aktiviteten. Det ligger sedan i besökarnas individuella frihet i vilken grad de vill ta del av välsignelser och riter kopplade främst till en annan religionstillhörighet än den egna. Analysen föreslår även att relationen mellan hinduer och buddhister upplevs som, och därmed får kallas, positiv: riten får en social funktion och det finns anledning att tro att den sociala bridging som pågår i

Darjeelingområdet även främjar ett civilt ansvarstagande i samhället vilket skapar ett mer tolerant och medmänskligt socialt klimat.

MED NYA RELIGIÖSA INNEBÖRDER

Tre veckor senare besöker vi tempelområdet för sista gången. Den tikka vi nu bugar oss för att få fästa i pannan i Mahakaaltemplet är inte längre endast en klick färg, utan ett tecken fyllt av betydelser. Vad händer om vi låter bli att tvätta bort symbolen när vi reser till Delhi? Eller till Europa? Tikkan kommer att tala med alla den möter, men förstås utifrån den gällande kulturella och sociala kontexten.

Pricken i pannan som används dagligen av många miljoner hinduer har i den nordindiska bergsbyn fått nya innebörder. Dess kommunikativa funktion gör att tikkan laddats med ett symbolbruk som främjar en interreligiös samexistens, både på tempelområdet och i byns omnejd. Men studien av tikkan i Darjeeling är kanske framför allt en påminnelse om den kontextuella förståelsen av religion, om vikten av att se religiositet som ständigt föränderlig, och om att studierna aldrig får stanna på ett teoriplan.

ATT LÄSA OM DEN KOMMUNIKATIVA RITEN:

Grimes, Ronald L. 1990. *Ritual criticism: case studies in its practice, essays on its theory*. Columbia, S.C.: University of South Carolina Press

Hornborg, Anne-Christine (red.). 2010. *Den rituella människan – flervetenskapliga perspektiv*. Linköping: Linköping University Electronic Press

Leach, Edmund. 1976. *Culture and Communication: The Logic by Which Symbols are Connected*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skocpol, Theda & Fiorina, Morris P (red.) 1999. *Civic engagement in American democracy*. Washington, DC: Brookings Institute.

Stepick, Alex; Rey, Terry; Mahler, J. Sarah (red.). 2009. *Churches and Charity in the Immigrant City – Religion, Immigration and Civic Engagement in Miami*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.

Alla bilder i den här artikeln © Henette Wester 2012